

ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті на основі аналізу наукових досліджень уточнені та співвіднесені поняття “європейські соціальні цінності” та “професійне становлення майбутніх педагогів”. Автори доводять, що рівень становлення професіоналізму майбутніх педагогів залежить від багатьох взаємопов’язаних чинників. Серед них особливе місце посідає сповідання європейських соціальних цінностей.

Проевропейський курс нашої країни передбачає, що всі громадяни України вважають важливими для свого життя формування саме європейських соціальних цінностей, адже відповідно до їхнього розуміння, у центрі всіх життєвих процесів має перебувати людина з її правами, інтересами й бажаннями, а не колектив чи держава, як у радянську добу.

Майбутній педагог, безперечно, повинен мати високий професійний рівень, який розглядається в кількох аспектах, зокрема компетентнісному, діяльнісному, соціально-рольовому. Проте без стійких ціннісних орієнтирів, а саме того, що є значущим у житті людини, рівень професіоналізму не можна назвати високим чи навіть достатнім.

Автори статті підкреслюють, що реформування української освіти, особливо з 2016 року, включає зміни, які характеризуються рівним доступом до якісної освіти всіх здобувачів; організацією такого освітнього середовища, де цікаво, комфортно та пізнавально всім учасникам освітнього процесу, але найголовніше, є вчитель, який є носієм змін, а також має забезпечувати дотримання прав дітей у мікроколективі, налагоджувати соціальну комунікацію та конструктивний діалог, бути посередником між адміністрацією освітнього закладу та батьками вихованців, бути уважним, чуйним, добрим, люблячим до своїх учнів. Якщо не буде відповідної роботи під час здобуття професійної освіти майбутніми педагогами, то їхній рівень не буде відповідати вимогам, які висувуються перед учителями в суспільстві.

Автори статті переконані в тому, що окреслення векторів європейської інтеграції та формування європейських соціальних цінностей зможуть не лише зміцнити ставлення здобувачів вищої освіти, майбутніх педагогів у таких важливих життєвих орієнтирах, як свобода, мир, солідарність, толерантність, міжкультурні освіта та діалог, але й сприяти розбудові українського суспільства на основі європеїзації та відданості європейським цінностям.

Ключові слова: європейська інтеграція, європейські соціальні цінності, професійний розвиток особистості, майбутні педагоги дошкільної та початкової освіти.

Сучасні реалії ставлять перед українським суспільством нові орієнтири розвитку. З одного боку, ми маємо не втратити власні, напрацьовані століттями надбання, які вже стали для нас здебільшого соціокультурними традиціями, а з іншого боку, повинні рухатися вперед, сповідуючи не лише європейські, але й світові цінності. Для кожного свідомого громадянина України європейська інтеграція співзвучна із захистом та безпекою, дотриманням прав людини та громадянина, високим економічним рівнем життя, якісною освітою тощо. Іншими словами, це високі стандарти у житті кожної людини. Отже, у всіх сферах життєдіяльності ми маємо запроваджувати європейські цінності задля досягнення бажаного результату, й освіта не є винятком.

Українська освіта з 1991 року зазнала значних реформувальних. Проте 2016 рік, на наше переконання, визначив один із ключових етапів – впровадження в практику масштабної програми “Нова українська школа” [4]. Хоча ця реформа найбільше стосується шкільництва, все ж таки це дає підстави для ствердження, що прямо пропорційно вона зачіпає всі освітянські ланки, у тому числі професійної підготовки здобувачів освіти – майбутніх педагогів.

Починаючи з того ж 2016 року в Україні була запроваджена концепція “Нова українська школа”, прийняті нові закони в освітній сфері, державні стандарти, навчальні програми тощо, в основі яких лежать рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи [5] й закладена базисна європейських соціальних цінностей.

“Учителем школа стоїть” – така відома фраза Івана Франка набуває у XXI столітті нових акцентів, адже від професійності педагога, починаючи із закладу дошкільної освіти, залежить не лише освітній процес, яким він керує на певному етапі, але й рівень знань та набутого досвіду його вихованців. Безперечно, учитель має бути носієм інноватики та змін, але це не головне. Найважливішим є те, які компетентності формуватиме та розвиватиме педагог у здобувачів освіти, як він зуміє об’єднати групу, налагодити комунікацію, щоб усім було комфортно працювати, отже, щоб вони стали особистостями, були конкурентоспроможними, критично мислячими, творчими та успішними протягом усього життя. Також зауважимо, які цінності та ставлення мають бути сформовані задля такої успішності.

Феномен “європейські цінності” є досить досліджуваним поняттям, але це більше стосується політичної, соціально-економічної, релігійної сфер, ніж освіти. У монографії “Цінності об’єднаної Європи” (2014) дослідниця Ю. Щербакова здійснює комплексний політологічний аналіз цінностей українського суспільства в контексті цінностей об’єднаної Європи, але практично не зупиняється на їхньому значенні для професійного розвитку особистості загалом і педагога зокрема [7]. Аналіз праці австрійських дослідників К. Глатца та А. Едер (2020) дає нам підстави стверджувати, що питання цінностей є пріоритетними для європейських дослідників із різних галузей науки. Із 2002 року в багатьох країнах Європи проводяться щорічні або раз на три роки соціологічні опитування, які є підставою для соціально-політичних аналізів та впровадження різноманітних соціальних програм. Проте це більше стосується соціально-економічної сфери, ніж освіти [8].

Щодо професійного становлення майбутніх педагогів, то зазначимо, що ця тема також перебуває у фокусі наукових інтересів як вітчизняних дослідників, так і зарубіжних. Ці питання на високому науковому рівні розкриті в працях українських учених різних періодів, зокрема в роботах В. Андрушенка, І. Бега, І. Зязюна, Л. Кондрашової, І. Княжевої, В. Орлова, В. Сухомлинського. Через призму саморозвитку та самовдосконалення розглядали професійне становлення майбутніх педагогів І. Бех, І. Зязюн, І. Підласий. Продовжуючи ці розвідки та додавши “культивування” інтелекту, професорка Ірина Княжева зазначає, що професійне становлення майбутнього педагога залежить від багатьох чинників, де поєднані як соціальні впливи, так і особиста активність здобувача освіти [3, с. 111]. У системному аналізі наукових розвідок європейських колег ми знаходимо ідентичність у тому, що професіоналізм – це “складні комбінації знань, навичок, розуміння, цінностей і ставлення, які мають бути ефективними в різних ситуаціях. Діапазон і складність компетенцій професійності педагога настільки великі, що будь-яка особа навряд чи матиме їх усі або розвинені всі однаково на високому рівні, але працювати над саморозвитком потрібно постійно” [10]. Саме тому об'єднуючи в єдине ціле вплив європейських соціальних цінностей на професійне становлення майбутніх педагогів, ми окреслюємо мету нашої роботи.

Проблема формування особистості педагога як професіонала є комплексною й, можна сказати, багатоаспектною. Тут переплітаються власне фахові педагогічні аспекти, психологічні, соціокультурні та духовно-моральні чинники. Проте, взявши до уваги етимологію поняття “учитель”, зазначимо, що одним із синонімів його є “мислитель, який формує погляди й переконання людей, допомагає їм знайти свій шлях у житті” [1, с. 341]. Отже, учитель має володіти певними ціннісними орієнтаціями, щоб стати наставником для інших.

Сучасний учитель нової української школи – це не просто носій знань, умінь чи навичок й навіть не єдиний приклад досвіду. Це вмотивована особистість, яка сама постійно розвивається та здатна створити умови для саморозвитку й самореалізації своїх вихованців. Формула нової української школи, яка складається з багатьох компонентів, вміщує один, на нашу думку, найважливіший: сучасний учитель є центральною “віссю”, навколо якої починаються й в прогресії мають розвиватися етапи змін.

Для того щоб розвивати особистість, учитель сам має нею бути. Щоби бути рушієм змін, учитель має працювати над своїм інноваційним рівнем. Для того щоб забезпечувати свободу вибору, учитель має навчитися самостійно вибирати педагогічні технології, методичні прийоми, вправи, які повинні мати найкращий освітній результат, і цей процес є безкінечним, як і сам розвиток.

Такий результат окреслює завдання перед вищою школою: як ми маємо навчати своїх здобувачів освіти, майбутніх педагогів, щоб вони відповідали високому званню “професіонал” та запитам суспільства. Відповідь не з легких, але лежить у площині все тих же європейських стандартів та соціальних цінностей.

Узявши за основу “Хартію основних прав Європейського Союзу” [6], ми проаналізували, чи дотримуються цих цінностей, прав та принципів, а головне, як побудований освітній процес у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького для здобувачів освіти на прикладі спеціальності “012 Дошкільна освіта” за спеціалізацією “вихователь закладу дошкільної освіти, учитель початкових класів”.

У цьому документі червоною лінією проходить фокусування уваги на особистості людини як центру будь-яких змін та дотримання її прав і свобод. Гідність, рівність, свобода, партнерство – цінності, які є простором для безпеки та комфорту кожної особистості, особливо для професійного становлення майбутніх педагогів.

Ми без перебільшення можемо констатувати, що кожний здобувач освіти є для нас “великою цінністю”. Зважаючи на проблеми демографічної кризи в Україні, а також виїзду наших здобувачів за кордон, ми надзвичайно цінуємо кожного, хто обрав наш ВНЗ для здобуття вищої освіти, і це не пафосні слова. Під час профорієнтаційної роботи, яку ми проводимо протягом усього року, наші викладачі намагаються переконати майбутніх студентів у тому, що педагогічна справа є цікавою та перспективною для життя, адже найголовніше в педагогічній роботі – це сама людина з її інтересами, бажаннями, прагненнями. Завжди можна самореалізуватися й досягти професійних вершин, якщо професія пов'язана з гуманністю та роботою з людьми, якою є педагогічна діяльність. Така індивідуальна робота з кожним здобувачем освіти закладає розуміння того, що людина є найвищою цінністю. Завдяки цьому формується перша сходинка у становленні майбутнього педагога.

Компетентнісний та діяльнісний підходи у викладанні закладають основи суб'єкт-суб'єктних відносин, де всі учасники освітнього процесу є важливими дієвими особами. Окрім цього, в такому векторі співпраці з нашими здобувачами вищої освіти ми сповідуємо філософію “навчання молодих людей навичкам, які зберігають їхній оптимізм протягом життя” [9].

Кожна людина має усвідомлювати, що вона є найвищою цінністю. У дитячому віці таку “установку” формують батьки та вчителі. Саме тому під час професійного становлення молоді люди мають навчитися навичок когнітивного рефреймінгу (знаневого переосмислення), що дасть змогу як їм самим зосереджуватися на формуванні навичок успіху, оптимізму, ціннісної мотивації замість критики чи самооцінки, так і формувати їх у майбутньому в своїх учнів.

Наприклад, усім відома дійсність, що сучасні діти здебільшого не люблять читати. Когнітивний рефреймінг може виглядати так: замість фрази “я не люблю читати, мені ставлять лише погані оцінки, а тато відмовляє в подарунку, бо я останній в рейтингу класу” використовувати установку “я так хочу бути успішним,

мати гарні оцінки, завдяки чому мені тато придбає новий планшет, що я обов'язково навчуся читати; ця навичка стане для мене практичною й корисною в майбутньому”.

У професійній підготовці майбутніх педагогів особливе місце належить навчанню практичних умінь та навичок. Відповідно, такий вектор змін вимагає від викладача переформатувати зміст навчальної дисципліни, а у викладанні змінити кількість годин щодо теоретичних занять на користь практичних, лабораторних, а також тренінгів. Проаналізувавши навчальні плани за спеціальністю 012 “Дошкільна освіта”, ми можемо відзначити, що всі, без винятку, предмети мають велику частку годин на практичну підготовку, найбільшого зберігається пропорція 1:3, де остання є часткою практичних занять.

Окремо зазначимо, що навчальні плани кожного курсу містять достатню частку практичної підготовки – навчальної практики. Навчання через практику, ознайомлення з досвідом колег, зустрічі зі стейкхолдерами, проведення різних видів дискусій (панельна, з елементами ігрового моделювання, деліберативної тощо), тренінгів, воркшопів, форумів, соціальних акцій тощо – всі ці форми сприяють активному навчанню, а головне, формують у майбутніх педагогів практичну частину досвіду. Ми можемо впевнено зазначити, що жодні лекції чи настанови “так має бути” не замінять “живого”, контактного спілкування в групі.

Звісно, під час занять в активних та інтерактивних формах студенти не лише отримують знання, але й розвивають навички спілкування, зокрема невербального, вміння співпрацювати у команді, працювати на результат, критично мислити, аналізувати та порівнювати. Це дуже потрібні вміння для майбутніх педагогів. Однак без накопичення власного соціального досвіду їх розвинути не можна, і всі отримані теоретичні, а подекуди й практичні знання студенти перевіряють під час проходження навчальної практики.

Однією з важливих європейських соціальних цінностей є свобода. Свобода як така, вибору, слова, інформації тощо. У “Хартії основних прав Європейського Союзу” свобода входить до базових цінностей, і їй присвячено розділ 2 [6]. Ми переконані в тому, що ця цінність має також велике значення для професійного розвитку майбутнього педагога.

На перший погляд, свобода вдається дуже простою й зрозумілою для сприйняття. Однак все ж таки людина не живе одна, сама по собі, вона є частиною групи, колективу, соціуму, тому свобода, щоб залишитися із знаком “+”, а не “-” (вседозволеність, свавілля), має об'єднуватися з такими домінантами, як рівність, справедливість, толерантність. Починаючи з принципу “рівного доступу до якісної освіти” й до вибору предметів, участі в студентському самоврядуванні, справедливого оцінювання, толерантного ставлення до кожного, ми маємо навчати майбутніх педагогів, які й будуть носіями таких ціннісних орієнтацій у суспільстві й навчатимуть цьому своїх учнів, адже там, де декларуються, але не забезпечуються на практиці вільний індивідуалізм, свобода слова, вибір без примусу, особистість розвивається залежною, підконтрольною, вона на практиці буде непристосованою, нездатною приймати рішення за будь-яких викликів, чи то пов'язаних із професією, чи соціальними.

Як продовження цінування свободи назвемо ще одну цінність – дотримання прав людини. Гуманізація діяльності, спрямування на запити учнів, орієнтація на гармонію у стосунках – все це є базою педагогічної майстерності [2, с. 75]. Проте без дотримання прав людини та дитини досягти високого рівня педагогічної майстерності не вийде. Як ми вже відзначали, запровадження суб'єкт-суб'єктних відносин у освітньому процесі всіх етапів вважається дотриманням прав людини та визнанням особистості дитини “як рівного” дорослому. Тим паче, здобуття освіти бакалаврського рівня не передбачає дотримання одного вікового цензу в групі. Ми маємо різновікові групи, де об'єднуються здобувачі освіти з різними соціальним досвідом, людським капіталом, ціннісними ставленнями та орієнтаціями. Саме тому під час професійної підготовки майбутніх педагогів ми маємо враховувати такі особливості та переконливо доносити, що жодний із видів будь-якої дискримінації не має права бути застосованим у закладі чи то дошкільної освіти, чи загальної середньої, чи позашкільного. У ході практичних занять, під час проведення тренінгів ми постійно акцентуємо увагу на тому, що “різний, інший” не означає “поганий, недолугий, незібраний”. Педагоги своїм прикладом, поведінкою, звертаннями мають уникати будь-яких некультурних висловлювань, порівнянь.

Дотримання прав дитини починається із звернення до неї по імені, із створення комфортних умов для її розвитку та реалізації освітніх потреб, високої професійної культури учителя, який за будь-яких умов чи обставин зуміє налагодити гармонійні відносини у колективі, без тиску, примусу чи образ.

Висновки. Таким чином, проаналізовані у роботі підходи до професійного становлення майбутніх педагогів та вплив на нього європейських соціальних цінностей є спробою пояснити, які сьогодні виклики є перед українським суспільством в аспекті освіти, якого вчителя потребує сучасна українська школа та які завдання стоять перед учителем як носієм певного досвіду. Запровадження компетентнісного та діяльнісного підходів у освітній процес є не стільки зміною у філософії освіти, скільки інтегрованим об'єднанням із європейськими стандартами, а сповідування європейських соціальних цінностей – основою змін для розвитку особистості та забезпечення її благ.

Європеїзація освітнього процесу в українській школі уможливить не тільки наближення освітнього процесу до європейського рівня, але й забезпечення самореалізації творчого потенціалу особистості майбутнього педагога, який в умовах конкурентоздатності та глобальної мобільності зможе забезпечити високу якість та ефективність своєї діяльності задля розвитку українського суспільства.

Використана література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 341 с.
2. Данилова Г. Педагогічний професіоналізм у контексті акмеології. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія і практика* : збірник наукових праць. № 5. Київ : КМПУ ім. Б. Грінченка, 2006. С. 74–80.
3. Княжева І. Професійне становлення майбутніх педагогів в умовах університетської освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (68). С. 111–115.
4. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя : Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 31.08.2022).
6. Хартія основних прав Європейського Союзу : міжнародний документ від 7 грудня 2000 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 31.08.2022).
7. Щербак Ю. Цінності об'єднаної Європи. Київ : ВЦ “Академія”, 2014. 208 с.
8. Glatz Ch., Eder A. Patterns of Trust and Subjective Well Being Across Europe: New Insights from Repeated CrossSectional Analyses Based on the European Social Survey 2002–2016. *Soc Indic Res*. 2020. № 148. P. 417–439.
9. Reframing the role of educators: five ways to maintain childlike optimism. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/01/got-the-january-blues-here-are-five-lessons-to-help-maintain-childlike-optimism>.
10. The Cambridge Assessment English Approach to Teacher Professional Development. 2018. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/Images/539683-perspectives-teacher-professional-development.pdf> (дата звернення: 04.09.2022).

References:

1. Honcharenko S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. S. 341 [in Ukrainian].
2. Danylova H. (2006). *Pedahohichnyi profesionalizm u konteksti akmeolohii* [Pedagogical professionalism in the context of acmeology]. *Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka. Psykholohiia i praktyka : zb. nauk. prats*. Kyiv : KMPU im. B.D. Hrinchenka. № 5. S. 74–80 [in Ukrainian].
3. Kniazheva I. (2020). *Profesiine stanovlennia maibutnix pedahohiv v umovakh universytetskoï osvity* [Professional formation of future teachers in the conditions of university education]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*. № 1 (68). S. 111–115 [in Ukrainian].
4. *Nova ukrainska shkola* [New Ukrainian school]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 01.09.2022).
5. *Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia. Rekomendatsiia 2006/962/Yes Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (Yes) vid 18 hrudnia 2006 roku* [About core competencies for lifelong learning. Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and the Council (EC) of December 18, 2006]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (data zvernennia: 31.08.2022).
6. *Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu. Mizhnarodnyi dokument vid 07.12.2000 roku* [Charter of Fundamental Rights of the European Union. International document dated 07.12.2000]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
7. *Shcherbakova Yu. (2014). Tsinnosti obiednanoi Yevropy* [Values of united Europe]. Kyiv : VTs “Akademiiia”. 208 s. [in Ukrainian].
8. Glatz Ch., Eder A. (2020). Patterns of Trust and Subjective Well Being Across Europe: New Insights from Repeated Cross Sectional Analyses Based on the European Social Survey 2002–2016. *Soc Indic Res*. 148. P. 417–439.
9. Reframing the role of educators: five ways to maintain childlike optimism. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/01/got-the-january-blues-here-are-five-lessons-to-help-maintain-childlike-optimism>.
10. The Cambridge Assessment English Approach to Teacher Professional Development (2018). URL : <https://www.cambridgeenglish.org/Images/539683-perspectives-teacher-professional-development.pdf>.

Stepanova N., Yenhalycheva I., Kovalenko O. European social values and their impact on the professional formation of future educators

Based on the analysis of scientific studies we have clarified and correlated the terms “European societal values” and “professional formation of future educators”. We proved that the competence level of future educators depends on various interconnected factors. Adhering to European social values holds a special place among them.

The pro-European orientation of Ukraine implies that every Ukrainian citizen believes the formation of European social values to be important. According to their understanding, human, their rights, interests and wants should be at the center of human life and not the staff or the government as it was viewed during soviet times.

Undoubtedly, a future educator should have a high professional level, viewed in such spheres as competence, professional activity, social-role, etc. The professional level can't be described as high or sufficient without sustainable values, in particular, without all that is considered important in a person's life.

We highlight the fact that especially since 2016 the reform of the Ukrainian education system includes the changes characterized by equal accessibility to quality education for all students and the organization of an educational environment where every participant in the educational process would be interested in it, feel comfortable and get and educational experience. But most importantly, an educator, as a medium of change, should ensure respect for a child's rights in micro-communities, establish social communication and constructive dialogue, be a mediator between the administration of an educational institution and a child's parents, be attentive, delicate, kind, and affectionate to students. If the appropriate training is not received during the professional education of future educators, then their level will not meet the expectations of teachers in society.

We are certain that defining the vectors of European integration and the formation of European social values will not only strengthen the attitude of applicants to higher education and future educators, in terms of such important values as freedom, peace, solidarity, tolerance, intercultural education and dialogue, but will also strengthen the development of Ukrainian society based on Europeanization and loyalty to European values.

Key words: *European integration, European social values, personal professional development, future teachers of preschool and primary education.*